

ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

(พ.ศ. ๑๘๕๓ - ๒๓๕๔)

นางสาวรินฤทัย สัจจพันธุ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๓๔

ISBN 974-579-603-4

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

017669

Female Characters in Thai Literature of the Ayutthaya
and Early Ratanakosin Period

< 1350 - 1851 >

Miss Ruenruthai Sujjapun

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Doctor of Philosophy

Department of Thai

Graduate School

Chulalongkorn University

1991

ISBN 974-579-603-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
 (พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๒๓๙๕)
 โดย นางสาวรณฤทัย สัจจพันธ์
 ภาควิชา ภาษาไทย
 อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา
 อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา เกรียงไกรเพชร

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุฏฐบัณฑิต

ดร.ธรรมา
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 (ศาสตราจารย์ ดร.ธรรมา วัชรภักย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ดร.ธรรมา
ประธานกรรมการ
 (ศาสตราจารย์ วัชร รมยะนันท์)

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา
อาจารย์ที่ปรึกษา
 (อาจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา)

ดร.สุวรรณา เกรียงไกรเพชร
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา เกรียงไกรเพชร)

ศ.ศักดิ์ศรี แย้มนันทดา
กรรมการ
 (ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนันทดา)

นิตยา มาศะวิสุทธิ์
กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิตยา มาศะวิสุทธิ์)

рінฤทัย สัจจพันธุ์ : ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๑๘๙๓-๒๓๙๔) < FEMALE CHARACTERS IN THAI LITERATURE OF THE AYUTTHYA AND EARLY RATANAKOSIN PERIOD (1350-1851) > อ.ที่ปรึกษา : อ.ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา และ ผศ.ดร.สุวรรณา เกரியไกรเพ็ชร , ๕๔๒ หน้า. ISBN 974-579-603-4

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะ บทบาท และกลวิธีการสร้างตัวละครหญิงใน วรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเลือกศึกษาวรรณคดี ๓ ประเภท คือ วรรณคดี คำสอน วรรณคดีนิราศ และวรรณคดีนิทานและการแสดง

ผู้วิจัยพบว่าตัวละครหญิงในวรรณคดีคำสอนมีลักษณะเป็นแบบอุดมคติในด้านความประพฤติและการ ปฏิบัติตนของผู้เป็นภรรยา คุณสมบัติที่กล่าวไว้ตรงกันในคำสอนหลายฉบับ คือ ความซื่อสัตย์รักเดียวใจเดียว การปรนนิบัติดูแลสามี และความรู้ความสามารถในกิจการบ้านเรือน แนวคิดของภรรยาในอุดมคติเช่นนี้มี อิทธิพลต่อการสร้างตัวละครหญิงในนิราศ นิทาน และวรรณคดีการแสดงด้วย

ตัวละครหญิง ในนิราศ ไม่มีพฤติกรรม แต่เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญต่อแก่น เรื่องของวรรณคดี ประเภทนี้ซึ่งเป็นการพิลาปคร่ำครวญถึงหญิงคนรัก ในความคิดคำนึงของกวี นางในนิราศเป็นหญิงที่เพียบพร้อมด้วยรูปสมบัติและคุณสมบัติ การจากนางทำให้กวีทุกข์ทรมานแสนสาหัส นางในนิราศจึงเป็นส่วนสำคัญ ต่อการสร้างอารมณ์สะเทือนใจอันเป็นลักษณะเฉพาะของนิราศชิ้น

ตัวละครหญิงในวรรณคดีนิทานและการแสดงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างโครงเรื่องและแก่นเรื่อง เช่นเดียวกันตัวละครชาย ในบางเรื่องตัวละครหญิงไม่ใช่เป็นเพียง "นางเอก" แต่เป็นตัวละครเอก การ สร้างตัวละครในวรรณคดีประเภทนี้มีพื้นฐานมาจากตัวละครหญิงแบบอุดมคติในวรรณคดีคำสอน ดังนั้น ตัวละครหญิงในวรรณคดีประเภทนี้จึงมี ๒ แบบ คือ ตัวละครหญิงที่มีลักษณะเด่นตามแบบอุดมคติ และ ตัวละครหญิงที่มีลักษณะเด่น ไม่เป็นไปตามแบบอุดมคติ ตัวละครหญิงส่วนใหญ่สืบทอดขนบการสร้างตัวละครหญิง ตามแบบอุดมคติ แต่เนื่องจากตัวละครหญิงในวรรณคดีประเภทนี้เป็นภาพสะท้อนของมนุษย์ที่มีเลือดเนื้อ มี อารมณ์ พฤติกรรมบางตอนของตัวละครหญิงจึงอาจขัดแย้งกับอุดมคติ ซึ่งทำให้ตัวละครมีลักษณะสมจริง มีชีวิต ซ้ำ ตัวละครหญิงในวรรณคดีประเภทนี้จึงสร้างความประทับใจแก่ผู้เสพวรรณคดีด้วยบทบาท พฤติกรรม และลักษณะนิสัยที่แสดงความซับซ้อนของจิตใจและธรรมชาติมนุษย์

พันธกิจอย่างหนึ่งของวรรณคดีไทยคือการสร้างความสุนทรีย์แห่งอารมณ์แก่ผู้เสพ ผู้เสพได้รับความ สำเร็จอารมณ์จากภาษาที่มีพลังเข้มข้นเร้าความรู้สึก มีเสียงเสนาะและความหมายลึกซึ้ง สีสภาพพรรณนา บางส่วนเป็นที่นิยมกันมากจึงมีการสืบทอดต่อมา จนกลายเป็นขนบทางวรรณศิลป์ที่แสดงความเป็นปราชญ์ทาง ภาษาของผู้สร้าง เนื้อความตอนที่สร้างสุนทรียรสแก่ผู้เสพมักจะมีตัวละครหญิงเป็นแกนสำคัญ ตัวละครหญิง จึงมีความสำคัญยิ่งในการสร้างสุนทรียรสในวรรณคดีไทย นอกจากนี้ด้วยเหตุที่ประเพณีของวรรณคดีไทยแต่ เดิมผูกติดอยู่กับขนบทางนาฏศิลป์ ความหลากหลายจึงเป็นลักษณะเด่นของวรรณคดีไทย แม้วรรณคดีไทยทั่วไป จะมีโครงเรื่องคล้าย ๆ กัน แต่ความหลากหลายหลายอารมณ์ที่นำเสนอด้วยลีลาภาษาที่เลือกสรรแล้วของกวี ทำให้วรรณคดีไทยสร้างความสำเร็จแก่ผู้เสพ จนอาจกล่าวได้ว่า ตัวละครหญิงมีส่วนในการสร้างความ หลากรสอันเป็นรสนิยมทางวรรณศิลป์ของไทยด้วย

ภาควิชา ภาษาไทย
สาขาวิชา ภาษาไทย
ปีการศึกษา 2534

ลายมือชื่อนิติต *สมจิตร สัจจพันธุ์*

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา *สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา*

RUENRUTHAI SUJJAPUN : FEMALE CHARACTERS IN THAI LITERATURE OF THE
AYUTTHAYA AND EARLY RATANAKOSIN PERIOD < 1350-1851 >. THESIS ADVISOR :
SUCHITRA CHONGSTITWATANA, PH.D. AND ASSIS. PRO. SUWANNA
KRIENKRAIPETCH , PH.D. 542 pp. ISBN 974-579-603-4

The purpose of this thesis is to study the characteristics, roles and characterization of female characters in Thai literature from the Ayutthaya to the early Ratanakosin period <1350-1851>. The study covers three types of poetry namely didactic poetry, Niras and narrative poetry consisting of tales and dramas.

The study reveals that female characters in didactic poetry are idealistic wives. The concept of a perfect wife influences the characterization of female characters in Niras and narrative poetry.

Female characters in Niras play a significant role without any real action. They are important to the theme of this literary genre which is the mourning for beloved women. Female characters in Niras are perfect women in their beauty and qualifications. The separation from them cause unbearable sufferings to the poet. Female characters in Niras are therefore the most essential element that creates the unique style of this type of poetry.

Female characters in narrative poetry are as important to the plot and the theme as male characters. In some literary works, female characters are main characters. The characteristics of female characters in narrative poetry are based on ideal women from didactic poetry. Thus, there are two kinds of female characters in this type of poetry, one is based on ideal women and the other is not. Most of the female characters in narrative poetry preserve the convention of female characterization based on ideal women. However they reflect the real nature of human beings. Thus, sometimes their actions are conflicting with ideal concepts. They mostly impress the audience by their roles and behaviors which reflect the complexity of their minds and of human nature.

One of the important function of poetry is the aesthetic function. The literary pleasure that the audience experience comes from the powerful language evoking the intensity of feelings through sounds and meanings. These literary techniques have become a cherished convention reflecting the pride of being the master over the language. The important parts of poetry usually involve female characters. Thus, female characters are crucial to the aesthetic beauty of Thai poetry.

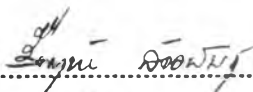
As Thai poetry is closely related to dramas, the various "rasa" in the literary texts is a highly valued literary quality. Although most Thai poetry share similar plots, the various rasa and the various feelings conveyed in the exquisitely poetic language make Thai poetry an "eternal" spring of pleasure.

There are no denying that this spring of pleasure, which has set a Thai literary taste, owes much of its charm to the female characters.

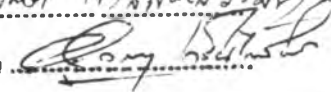
ภาควิชา ภาษาไทย

สาขาวิชา ภาษาไทย

ปีการศึกษา 2534

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. สัจจิตรา จงสถิตย์วัฒนา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวรรณภา เกียรติกรเพ็ชร อาจารย์ที่ปรึกษาการท้าววิทยานิพนธ์ ผู้ซึ่งกรุณาให้คำแนะนำ ให้ความรู้ความคิด และสละเวลาตรวจแก้ไข ขั้ดเกล้าวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง อีกทั้งยังคอยปลุกปลอบให้กำลังใจ ห่วงใยสุขภาพกายและใจของผู้วิจัยด้วยความเมตตาเป็นที่สุด

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์วัชรีย์ รมยะนันท์ รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมันตดา ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิตยา มาคะวิสุทธิ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งกรุณาตรวจแก้ไขให้คำแนะนำอันมีค่าอย่างยิ่ง ทำให้วิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยสมบูรณ์ขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยเฉพาะอย่างยิ่งรองศาสตราจารย์ประสิทธิ์ กาพย์กลอน รองศาสตราจารย์สมพันธ์ เลชะพันธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประพันธ์ เรืองณรงค์ ผู้กรุณารับผิดชอบการสอนกระบวนวิชาต่าง ๆ แทนผู้วิจัยในระหว่างการท้าววิทยานิพนธ์ และขอขอบคณาจารย์ชมัยพร แสงกระจ่าง ที่กรุณาปรับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษสอนแทนผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณะกรรมการสรรหาบรรณารักษ์ดีเด่นเพื่อเผยแพร่เป็นภาษาต่างประเทศ ใน คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งมี ศาสตราจารย์ คุณหญิงจินตนา ยศสุนทรเป็นประธาน และคณะกรรมการบัณฑิตศึกษาเพื่อวัฒนธรรม ราชบัณฑิตยสภา ซึ่งมี ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาสเป็นประธาน ที่ได้กรุณาแบ่งเบาภาระของผู้วิจัย สาระความรู้จากการร่วมประชุม ในคณะกรรมการทั้งสองคณะ ให้ข้อคิดอันเป็นประโยชน์ต่อการท้าววิทยานิพนธ์เป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยซาบซึ้งในไมตรีจิตมิตรภาพของรองศาสตราจารย์ ดร. ดวงมน จิตรจำนงค์ และรองศาสตราจารย์ชลดา เรืองรักชลลิต ที่ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และต่างให้กำลังใจกันและกันเสมอมา ตลอดระยะเวลาที่ศึกษาวิจัยตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิตด้วยกัน

ผู้วิจัยขอขอบคุณคุณปิยชาติและคุณนันท์ แวงโสภา ที่ให้คำแนะนำการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ตลอดระยะเวลาการท้าววิทยานิพนธ์ และขอขอบคุณเพื่อนรักและศิษย์กตัญญูหลายคน ที่ผลัดเปลี่ยนกันมาดูแลทุกข์สุข ให้กำลังใจและเพิ่มเติมพลังชีวิตอย่างสม่ำเสมอ

ผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยรามคำแหงซึ่งอนุญาติให้ลาราชการเป็นบางเวลาเพื่อศึกษาต่อ ในหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต พร้อมทั้งให้ทุนการศึกษาด้วย

สุดท้ายนี้ หากวิทยานิพนธ์นี้เกิดประโยชน์ทางวิชาการแก่ผู้อื่นบ้าง ผู้วิจัยขอขอบคุณความดีแก่ คุณสง่าและคุณทรงศรี สัจพันธ์ พ่อและแม่ผู้สนับสนุนให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาภาษาและวรรณคดีไทย โดยตลอดมา

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
บทที่	
๑. บทนำ.....	๑
ความเป็นมาของปัญหา.....	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ หรือสมมติฐาน.....	๓
ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
ขั้นตอนและวิธีการวิจัย.....	๔
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	๕
ข้อตกลงเกี่ยวกับตัวพิมพ์.....	๕
๒. ตัวละครหญิงในวรรณคดีคำสอน.....	๖
๒.๑ วรรณคดีคำสอนสมัยอยุธยา.....	๗
๒.๑.๑ ประวัตินาง.....	๗
๒.๑.๒ ตัวละครหญิงในกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ฉบับในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ.....	๑๘
๒.๒ วรรณคดีคำสอนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.....	๒๔
๒.๒.๑ ประวัตินางและลักษณะการแต่ง.....	๒๘
๒.๒.๑.๑ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์.....	๒๘
๒.๒.๑.๒ สุภาสิตสอนสตรี.....	๓๔
๒.๒.๑.๓ โอวาทกระษัตริ์.....	๓๗
๒.๒.๑.๔ โคลงโลกนิติ.....	๔๑
๒.๒.๑.๕ คำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์.....	๔๖

๒.๒.๒	ตัวละครหญิงในวรรณคดีคำสอนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.....	๕๐
๒.๒.๒.๑	ผู้หญิงชาววัง.....	๕๐
๒.๒.๒.๒	ผู้หญิงชาวบ้าน.....	๖๐
๒.๓	การสร้างตัวละครหญิงในวรรณคดีคำสอน.....	๗๐
๒.๓.๑	การสร้างแนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงในอุดมคติ.....	๗๑
๒.๓.๒	การใช้กลวิธีการประพันธ์.....	๘๕
๓.	ตัวละครหญิงในวรรณคดีนิราศ.....	๑๐๓
๓.๑	ตัวละครหญิงในนิราศสมัยอยุธยา.....	๑๐๖
๓.๑.๑	ลักษณะของตัวละครหญิงในนิราศสมัยอยุธยา.....	๑๐๗
๓.๑.๒	ความสำคัญของตัวละครหญิงในนิราศสมัยอยุธยา.....	๑๑๓
๓.๒	ตัวละครหญิงในนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.....	๑๔๒
๓.๒.๑	ลักษณะตัวละครหญิงในนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.....	๑๔๕
๓.๒.๒	ความสำคัญของตัวละครหญิงในนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น.....	๑๖๖
๓.๓	ความสัมพันธ์ของตัวละครหญิงกับแก่นเรื่องของนิราศ.....	๑๘๔
๓.๓.๑	ความสัมพันธ์ของตัวละครหญิงกับแก่นเรื่องหลัก.....	๑๘๕
๓.๓.๒	ความสัมพันธ์ของตัวละครหญิงกับแก่นเรื่องรอง.....	๑๘๘
๓.๔	การสร้างตัวละครหญิงในนิราศ.....	๒๒๕
๓.๔.๑	การใช้คำเรียกตัวละครหญิง.....	๒๒๕
๓.๔.๒	การใช้บทอุทิศกรรย.....	๒๓๔
๓.๔.๓	การฟังพาวานาจสังคีตคีลธิ.....	๒๔๓
๓.๔.๔	การอ้างถึงตัวละครในวรรณคดีเรื่องอื่น.....	๒๔๗
๓.๔.๕	การใช้ภาพพจน์แบบเกินความจริง.....	๒๕๖
๔.	ตัวละครหญิงในวรรณคดีนิทานและการแสดง.....	๒๖๓
๔.๑	ตัวละครหญิงในวรรณคดีนิทานและการแสดงสมัยอยุธยา.....	๒๖๖
๔.๑.๑	เพื่อนแพง.....	๒๖๗
๔.๒	ตัวละครหญิงในวรรณคดีนิทานและการแสดง สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.....	๒๘๖

๔.๒.๑	ตัวละครหญิงในวรรณคดีนิทานและการแสดงที่มาจากชาดก..	๒๘๖
๔.๒.๑.๑	มีถรี.....	๒๘๖
๔.๒.๑.๒	กากี.....	๓๐๙
๔.๒.๑.๓	โมรา.....	๓๑๘
๔.๒.๒	ตัวละครหญิงในวรรณคดีนิทานและการแสดง ที่ไม่ได้มาจากชาดก.....	๓๒๓
๔.๒.๒.๑	ประทมาดี.....	๓๒๓
๔.๒.๒.๒	สีดา.....	๓๓๕
๔.๒.๒.๓	บุษบา.....	๓๔๕
๔.๒.๒.๔	รจนา.....	๓๕๓
๔.๒.๒.๕	วันทอง.....	๓๖๒
๔.๒.๒.๖	ละเวงวัลฟ้า.....	๓๗๘
๔.๓	การสร้างตัวละครหญิงในวรรณคดีนิทานและการแสดง.....	๓๙๒
๔.๓.๑	ตัวละครหญิงที่มีลักษณะเด่นตามแบบอุดมคติ.....	๓๙๓
๔.๓.๒	ตัวละครหญิงที่มีลักษณะเด่นไม่เป็นไปตามแบบอุดมคติ.....	๓๙๘
๕.	ตัวละครหญิงกับสุนทรียรสของวรรณคดีไทย.....	๔๑๔
๕.๑	ธรรมชาติและพันธกิจของวรรณคดี.....	๔๑๔
๕.๒	ความหมายและความสำคัญของสุนทรียรสในวรรณคดีไทย.....	๔๑๗
๕.๓	"บท"ของตัวละครหญิงกับการสร้างรสของวรรณคดี.....	๔๒๖
๕.๔	ความหลากหลายในวรรณคดีไทย.....	๔๘๓
๖.	บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	๔๙๔
	หนังสืออ้างอิง.....	๕๐๐
	ภาคผนวก.....	๕๐๙
	ประวัติผู้เขียน.....	๕๒๘